

DOI: 10.54664/HURL9270

СПОРТНИТЕ СУБКУЛТУРИ – КАКВО НИ КАЗВАТ ЗА ДНЕШНИТЕ МЛАДЕЖИ?

Боряна Ангелова-Игова

SPORTS SUBCULTURES: WHAT DO THEY TELL US ABOUT TODAY'S YOUTH?

Boryana Angelova-Igova

Abstract: Sports subcultures are a relatively new social phenomenon. Their members are mainly young people looking for self-expression through their improvement in a given sport. The research into these subcultures provides valuable information about the value system of adolescents and their aspirations for realization. Our study can help form pedagogical methods and approaches to youth. The behaviour of adolescents, their way of life and desires are also an important characteristic of modern Bulgarian society. The study shows that, despite the burden of young people as a result of the digital exposure to new technologies, a generation is growing in Bulgarian society that is ready to step out of its comfort zone and to prove itself “physically” through its skills and desire to distinguish itself from the rest with abilities, not with material possessions.

Keywords: sports subcultures; philosophy of sport; education.

Спортните субкултури са сравнително нов социален феномен. В тях членуват главно младежи, търсещи себеизява чрез усъвършенстването си в даден спорт. Изследването им ни позволява да разберем ценностната система на подрастващите, техните стремежи и желание за реализация. Изучаването им може да ни даде важна информация за състоянието на съвременното българско общество и възможност да сформираме адекватни педагогически методи и подходи към младежите. Поведението на подрастващите, начинът им на живот, стремежите и желанията им са и важна характеристика на съвременното българско общество. От изследването излиза, че въпреки обременеността на младежите от дигиталното облъчване на новите технологии в българското общество расте поколение, което е готово да излезе от зоната си на комфорт и да доказва себе си „физически“, чрез своите умения и желание да се отграничи от останалите със способности, а не с притежания на материални вещи.

Терминът „субкултура“ (в буквален превод „подкултура“ – от sub- (идва от латински: „под(-вид)) + култура) в културологията означава група от хора с култура, която се различава от по-голямата култура, към която принадлежат. Обикновено съответната субкултура се характеризира със систематична опозиция на доминантната култура, тя може да бъде описана като контракултура.

Терминът *субкултура* се утвърждава от Дик Хебдидж в книгата му „Субкултура: значението на стила“ (Subculture: the Meaning of Style, 1979). В нея той описва представителите на субкултурата като група от хора, най-често в младежка възраст, с общи ценности, интереси, начин на жи-

вот. Представителите на субкултурата се разграничават от доминантната култура, от която произлизат, заради различния си начин на живот, стила си на обличане и ценностна система. Хебдидж дава за пример пънк културата, която се заражда в консервативната среда на Лондон. Пънкарите се обличат по своеобразен, шокиращ начин, слушат определена музика, имат подчертано негативно отношение към политическия и културния истаблишмънт.

Според Дик Хебдидж субкултурата е вид контракултура, защото между членовете ѝ и членовете на доминантната култура има непреодолим конфликт на ценностно ниво. Пънкарите, хипитата, битниците и пр. не приемат консуматорския начин на живот на средната класа. За тях създаването на семейство, дом, намирането на постоянна работа не е признак за благосъстояние, а е ограничение на свободата им.

Хебдидж е критично настроен към субкултурите. Според него представителите на пънк културата са младежи, произхождащи от нисшата средна работническа класа. Те не се справят добре в училище, нямат амбиции, таланти и визия за бъдещето, но желаят да са значими и отличаващи се по някакъв начин. Ексцентричният външен вид им гарантира именно тази забележимост. Те се отличават от останалите младежи, но не защото могат нещо повече и имат повече възможности и са трудолюбиви, а защото поддържат външен вид, базиран на дрехи, прически и пр. лесни за постигане белези.

В изследванията на субкултурите има два основни подхода. Според представителите на Чикагската школа, чийто привърженик е и Дик Хебдидж, субкултурите следва да са постоянен обект на полицията, на детска педагогическа стая. В днешно време обаче преобладава виждането за субкултурите на Бирмингамската школа, която вижда в младежите с различно поведение и мироглед творческа енергия и оригиналност. Според българската изследователка Вихра Барова Бирмингамската субкултурна теория разглежда младежките субкултури като „опит за решаване на социални противоречия чрез разиграването на многообразие от стилизирани наративи, които са израз на субкултурното творческо противодействие“ (Барова 2017: 18).

Стремежът към свободата да живеят отвъд границите на доминиращата култура е основен сплотяващ елемент сред представителите на субкултурата. Към края на 70-те и началото на 80-те години на XX век представителите на тази субкултура споделят общи ценности и имат твърда идентичност – нещо, което към днешна дата е рядкост.

В последствие обаче, след като медиите започват да се интересуват от субкултурата на пънка, във Великобритания тя набързо е присвоена от масовата, пазарна мода. Пънкът от субкултура се превръща в мода и шокиращият начин на обличане става банален и масов и съответно престава да прави впечатление.

В този смисъл субкултурите осигуряват постоянен цикличен процес, постоянен поток от стилове и идеи, които впоследствие могат да бъдат присвоени от доминиращата култура с комерсиална цел.

Пънк културата става популярна и в България през 80-те години на XX в. Центърът на субкултурните течения в София се намира около Националния дворец на културата и по-точно на „Кравай“. Във филма „Ние от Кравай“ (1988) е представен начинът, по който тя функционира. Този филм е заснет още по времето на държавния социализъм в България по поръчка на ЦКД „Г. Димитров“, ОБК на ДКМС „Средец“. Над него са работили Соня Лангова, Иван Шофелинов и Емил Коен. Филмът е интересен, защото показва какви са вярванията и стремежите на тогавашните български пънкове/уейвъри. Филмът може да се ползва от културолози, философи и педагози, които да вникнат в социалното значение на субкултурите и как се чувстват едни различни млади хора във време, когато всички са еднакви.

За да се осмисли подходът към субкултурите и подлагането им на педагогическо въздействие, е важно да се обособят някои техни характеристики. Важно е да се определи кое прави представителите на субкултурните общности различни и противопоставящи се на общата култура. Характеристиките може да са езикови (специфичен жаргон), естетически, религиозни, политически, сексуални, географски или комбинация от тези или други фактори.

Субкултурите често се определят чрез тяхното противопоставяне на ценностите на по-широката култура, към която те принадлежат, въпреки че тази дефиниция не е универсално призната от теоретичните. Членовете на определена субкултура обикновено показват принадлежността си към нея чрез отличителен и символичен стил. Ето защо изучаването на дадена субкултура често включва изучаването на символиката в дрехите, музиката или други отличителни черти на членовете на субкултурата, както и начините, по които членовете на доминиращата култура интерпретират тези символи. Ако субкултурата се характеризира със системно противопоставяне на ценностите на доминиращата култура, тя може да се определи като контракултура.

Идентификацията на субкултурите може да е затруднена поради присвояване на техния стил (особено облекло и музика) от масовата култура. Този процес на културно присвояване често може да доведе до смъртта или еволюцията на субкултурата, която еволюира в повторно отрицание на доминантната култура (Ангелова-Игова 2018).

ИДЕНТИЧНОСТ

В XXI век сме свидетели на т.нар. от Цветан Тодоров „гъвкава идентичност“. Ако преди сто години мястото, на което сме се родили, държавата, семейството, класата и пр. са били определящи за човека, то в съвременността човек може да сменя своята националност, работно място, финансово положение и пр. Класовата идентичност няма този нормативен характер и далеч не е толкова определяща, колкото в началото на XX век. Идентичността отдавна не е свързана с някакви предзададени конструкти, а е плод на човешките стремежи, желания, способности и нагласи. Доказателство за това са биографиите на новите милиардери, произхождащи от работническата класа – Джордж Сорос, Стив Джобс, Бил Гейтс, и т.нар. нови елити, които се разграничават от „новобогатите“, както са наричани случайно забогателите в класово разделение свят, с високата си култура и меценатство. Особеното за тези „нови елити“ е, че са поддръжници на неформалното образование. Няма университетски дипломи, но инвестират много в образованието на себе си и екипите си. Наемат най-известните учени, за да създадат нови продукти, и изцяло променят стила на живот на милионите си последователи.

От особено значение, за да се избере най-подходящият метод на неформалното образование, е да се ограничат ценностите на групата (Милева 2019). Субкултурите са вторични социални образувания. Членството в тях не се предава по рождение, както се предава доминантната култура, в която индивидът се ражда. Доминантната култура може да определи религиозната принадлежност, морала, в нередки случаи и от политическите възгледи. Например родените в семейството на консерватори католици има голяма вероятност да последват пътя на родителите си. В съвременността обаче благодарение на средствата за масова комуникация, попкултурата, по-високото ниво на образование, на подрастващите се предлагат различни модели на поведение и възможности.

СПОРТНИТЕ СУБКУЛТУРИ И НОВИТЕ МЛАДЕЖКИ ГРУПИ

Според Джон Глейв (Gleaves 2017) спортните субкултури се обединяват около т.нар. „meaningful narratives“ – смислени разкази, общи спомени за колективните преживявания. Преживяванията в спорта могат да се разберат само от други спортисти, които са ги изпитали. Тези общи изживявания, случки и прекараното време заедно са основен сплотяващ елемент в спортните субкултури. Ива Кюркчиева в изследването си на футболните субкултури отбелязва, че подобно на другите субкултури, базирани около спортното преживяване, съпреживяване и обживяване на определени места за срещи (Кюркчиева 2012: 74), и в спортните субкултури се изграждат общности и се конструират идентичности. Аналогични примери са наблюдавани във футбола, най-вече при футболните запалняковци, но и при аматьорските отбори в малките населени места. В общите занимания и преразказването и записването на общите истории участниците си набавят елементи за изграждане на локална идентичност, повишават самочувствието си, свързват се с общността и ясно се разграничават от другите.

Спортните субкултури могат да се отграничат от другите субкултури, защото изискват по-специфично отношение към тялото. Отношението на другите микрокултури към телата е като

към идентификационен белег, който ги прави различни. Рапърите например носят смъкнати дрехи, имат определени принадлежности, използват различни жестове, но за да се обличат по този начин, е достатъчно да си закупят съответните стоки.

Спортните субкултури се различават от другите младежки субкултури именно заради необходимостта от умения. Всеки може да се облече по определен начин, но не всеки може и знае, а в спорта веднага става ясно кой какво може и знае.

Субкултурите, свързани със спорта, се различават от останалите и с това, че за да си член на такава субкултура, се изисква да имаш определени умения. Димитрова отбелязва, че при „спортните култури тялото е основен белег, който измества другите, като музика, дрехи и т.н., тоест тези групи са затворени в своите специфични практики както отвън, така и отвътре. От една страна, в групата има авторитети (или център), които владеят езика на тялото и осъществяват допускането в общността – от тях зависи дали някой ще се научи или не, те решават на кого да помогнат, да показват и пр., както и кого да нарекат „позьор“. За да се докаже един бъдещ член на групата, той трябва да полага систематични усилия – онези, които не го правят, биват изключвани“ (Димитрова 2009: 93).

Изследването, което прави Димитрова, е проведено през 2009 г. Оттогава отношението към спорта се е променило. Към днешна дата в повечето спортове, желаещият да се научи може да ползва услугите на треньор или да посещава група, в която да овладее спорта. Такъв е случаят със сноуборда. Курсове по сноуборд се предлагат във всеки зимен курорт. Дори и спортове като скейтборд, кайтсърфинг и пр. стават все по-достъпни и масови. Следователно се наблюдава описаната по-горе тенденция субкултурата да става все по-масова и сливаща се с доминантната.

В това отношение спортната субкултура въвежда още една нова тенденция. Ако при другите субкултури масовизирането води до обезличаване и използване на субкултурата за комерсиални цели, то масовизирането на даден спорт има полза както за здравето на младежите, така и за тяхното личностно израстване. Спортните субкултури трудно биха се нарекли контракултури, защото те не изискват непременно конфронтация и отделяне от доминантната култура.

Димитрова разграничава два типа спортни култури – едните активно използват спорта като „начин на живот“, както самите се изразяват – те са активни участници в него, а другите само го наблюдават – като футболните фенове (Димитрова 2009).

За съжаление активните участници в спорта са в пъти по-малко от пасивните участници. Тук е интересно да се отбележи, че субкултурата на активно спортуващите по-рядко влиза в конфликт с доминантната култура, членовете ѝ са по-активни граждани и рядко страдат от криза на идентичността.

Според Димитрова в България най-големите младежки спортни култури са: скейтъри, втхъри, байкъри, планински байкъри, блейдъри, сноубордисти, бегачи на дълги разстояния. За всяка от тези подкултури са характерни определени практики и стил на живот.

Друга характерна черта според Димитрова е, че при тези обединения членовете на групите са предимно мъже – достъпът на жени е ограничен, защото те се възприемат като физически слаби и неиздръжливи. Във вече разрастващите се движения като скейтъри и сноубордисти тенденцията е да се появяват все повече момичета, но в по-новите, като паркур или бягане на дълги разстояния, достъпът на момичета е силно ограничен. Стилът на живот на скейтъри и кьнкъори се изразява в общи музикални стилове – хип-хоп, пънк, хардкор, ска, реге и рага, спортни дрехи с различни марки – matix, fallen, fabric, демонстративно поведение. Важни са и скейтбордовете, бордовете и колелата. Отношението към наркотици не е негативно, много от тях пушат трева, но изключват употребата на други упойващи вещества.

Употребата на алкохол, според изследването на Димитрова, се извършва от т.нар. „гледачи“, които най-често пият около зрелището, но те също са практикуващи спорта, макар и не така активно.

Важно разграничение между активните и пасивните участници в спорта е, че активните следва да са в добра физическа и психическа форма, защото иначе не биха били в състояние да

практикуват спорта, особено когато става въпрос за т.нар. високо рискови спортове като: сноуборд, паркур и кайт.

Димитрова дава за пример фрийрънарите, които не допускат употребата на наркотици и алкохол. Те предпочитат „здравословния начин на живот“, с което изразяват „бунта към големия град“.

При паркур има желание за преодоляване на „градските препятствия“, неконвенционално използване на градското пространство и оттам движението може да бъде възприемано като идеология срещу града и неговите „негативни ефекти“. Една от приликите с другите спортове е, че в групата се влиза чрез целенасочени усилия за доказване на себе си. Респондентите на Димитрова твърдят, че нямат учители и наставници, но всъщност всеки нов е обучаван от натрупалите ресурса на телесно знание, „за да не си причини травма някой начинаещ“. Според Димитрова в това се изразява и основната прилика между всички спортни култури.

Тези групи са предимно мъжки – казват, че биха допуснали жени, но това е по-скоро изключение, отколкото практика. Те също предпочитат широки дрехи, защото с тях могат „да се движат свободно“ – пореден пример за обвързаност на микрокултурата с определен тип на обличане. Според Вихра Барова: „субкултурният подход е приложим при изучаването на момичетата в субкултурите и изследването им показва нагледно какво правят младите жени и кои са отличителните елементи на тяхната култура“ (Барова 2017, 30).

До подобни наблюдения стига и Кремена Йорданова в изследването си за жените в субкултурата на запаянковците. В тази субкултура (на футболните фенове) една от групите на момичетата се самоопределя според познанията си и важната си роля в субкултурния живот, а не се съизмерва според личните си отношения с мъжете, членове на групата. Жените фенове не искат да ги отличават по пол (Йорданова 2014).

Според спортния психолог Иван Иванов (Ivanov 2019) жените боксьори в много отношения показват по-високи познания от мъжете. В работата си с националния отбор по бокс той забелязва, че процентът на жени с интерес в бойните спортове се увеличава през последните години и те не страдат от сексистки предрасъдъци. Подобна положителна тенденция наблюдаваме и във волейбола, като според В. Котев интересът на жените към волейбола се увеличава, от една страна, като състезателки, но и като фенове, подкрепящи отборите (Kotev, Ivanov 2019).

Според медийния анализатор и философ Маршал Маклуън промяната в спортната игра показва промяната в обществото. Наблюдавайки „новите“ за България спортове, ние може да си направим извода за развитието на обществото и културата ни като цяло. Анализирайки спортните субкултури, можем да заключим, че подрастващото поколение не страда от полови предрасъдъци, отворено е към света, има нагласата да инвестира в себе си и да работи усилено за това. Спортните субкултури са добър белег за положителното развитие на българското общество, защото показват, че младите хора искат да полагат усилия, да живеят здравословно и да се отличават със способности и знания. Следователно можем да разчитаме, че тези хора ще са гръбнакът на бъдещето гражданско общество, което няма пасивно да наблюдава събитията, а активно ще участва в живота на страната.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Ангелова-Игова. Б. (2018) Особености на спортните субкултури – Публична лекция – <https://prezi.com/oau0qslzleia/presentation/>, (последно активна на 29.08.2023).

Барова, В. (2017). *Субкултурната идентичност. Поглед отвътре навън*. София: Парадигма // Barova, V. (2017). *Subkulturnata identichnost. Pogled otvatre navan*. Sofia: Paradigma.

Димитрова, В (2009) Нови култури на музикалния обмен В: Новите млади и новите медии, 87–98, София . Отворено общество. // Dimitrova, V (2009) Novi kulturi na muzikalnia obmen V: Novite mladi i novite medii, 87–98, Sofia . Otvoreno obshtestvo].

Живка Желязкова-Койнова Практикум по възрастова психология – част 1 и 2 Детство. Юношество 2002 Документен център Авангард // Zhivka Zhelyazkova-Koinova Practicum in Age Psychology - Part 1 and 2 Childhood. Adolescence 2002.

Йорданова, К. (2014). Не подценявайте момичетата... Някои от тях са по-истински ултраси от вас. В: *Българска етнология*, 1, 23–37 // Yordanova, K. (2014). Nepodtsenyavayte momichetata... nyakoi ot tyah sa po-istinski ultrasi ot vas. In: *Balgarska etnologia*, 1, 23–37.

Кюркчиева, И. (2014). Непрофесионалният футбол – идентичност и памет. В: *Българска етнология*, 1, 74–88. // Kyurkchieva, I. (2014). Neprofesionalniyat futbol – identichnosti pamet. In: *Balgarska etnologia*, 1, 74–88.

Милева, Е. (2019). *Младежки дейности и спорт - теория и практика*. София: Авангард Прима // Mileva, E. (2019). *Mladezhki deynosti i sport - teoria i praktika*. Sofia: Avangard Prima.

Gleaves, J. (2017). Sport as meaningful narratives, *Journal of the Philosophy of Sport*. 44(1), 29–43; doi: 10.1080/00948705.2017.1280407

Hebdige, D. (1979). *Subculture: The meaning of style*. Routledge.

Ivanov I. (2019). Psychological stability, aggressiveness, and personal characteristics of elite Bulgarian boxers. *International Scientific Congress “Applied Sports Sciences” – Proceedings* (pp. 206–212). Sofia.

Kotev, V., & Ivanov I. (2019). The impact of personality traits and conflict resolution strategies on game efficiency of female volleyball players. *International Scientific Congress “Applied Sports Sciences” – Proceedings* (pp. 112–117). Sofia.